

WICCA: SPOJ MAGIJE I OBREDA PRETKRŠĆANSKOG KULTA PLODNOSTI SA ZAPADNIM EZOTERIJSKO-OKULTNIM HERMETIZMOM

Sažetak

Neopaganski religijski pokreti na području Europe (pa tako i wicca) potječu iz pretkršćanskog kulta plodnosti te iz zapadnog ezoterizma. U većini smjerova neopaganstva s područja Europe prisutan je religijsko-ezoteričko-mistički eklekticizam jer se većina njih temelji na više povijesnih izvora. Ti su izvori: mediteranski i europski agrarni kult plodnosti, zapadni ezoterizam te različite mjesne prareligije. Cilj je ovog rada približavanje neopaganizma i wicca znanstvenim i laičkim interesentima iz Hrvatske i bivše Jugoslavije gdje se neopaganizam i wicca šire posljednjih desetljeća, a nedovoljno su znanstveno obrađeni i razjašnjeni. Kao religijski pokret i magijsko-okultna doktrina wicca je pri svom nastanku i oblikovanju crpila inspiraciju iz dva izvora. Prvi je izvor europski ruralni magijski kult - tzv. „vještiji kult“, a drugi zapadna ezoterijsko-okultna tradicija. Rozenkrojceri, slobodno zidarstvo, teozofija i Ordo Templi Orientis (O. T. O.) utjecali su na wiccu posredno, a druidizam, Hermetički red Zlatna zora i thelema neposredno. Zaključno, wicca je ezoterijski okultizam zapadne tradicije povezala s keltskom mitologijom i običajnošću te s obredom i magijom staroeuropskog kulta prirode.

Ključne riječi: neopaganski religijski pokreti; wicca; europski ruralni magijski kult; vještiji kult; zapadna ezoterijsko-okultna tradicija.

MAJA
MANDIĆ*

NEVEN
DUVNJAK**

UDK: 2-5

Pregledni članak
Review article
Primljeno: 1. veljače 2019.

* Dr. sc. Maja Mandić, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Zagreb, maja.dragun@pilar.hr

** Dr. sc. Neven Duvnjak, doc., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – centar Split, duvnjakneven@gmail.com

Uvod

Neopaganski religijski pokreti na području Europe (pa tako i *wicca*) potječu iz pretkršćanskog kulta plodnosti te iz zapadnog ezoterizma. U većini smjerova neopaganstva s područja Europe prisutan je religijsko-ezoteričko-mistički eklekticizam jer se većina njih temelji na više povijesnih izvora. Ti su izvori: mediteranski i europski agrarni kult plodnosti, zapadni ezoterizam te različite mjesne preareligije: keltska, grčka, rimska, etruščanska, germanska, slavenska i nordijska.

Wicca je nastala na području Velike Britanije, a povijesno se referira na keltsku kulturu Škotske i Wallesa. Ukorijenjena je u pretkršćanskom kultu plodnosti (vještičjem kultu) i u keltskoj baštini, a također se simbolički nadovezuje na učenja europskih ezoterijsko-okultnih redova nastalih od druge polovice 17. stoljeća do prve polovice 20. stoljeća.¹ Druidizam i *wicca* imaju mnogo sličnosti – slave isti godišnji kalendar blagdana (*kolo godine*), štuju boga i božicu, a i obredi im imaju zajedničkih elemenata.

Učenje *wicce* donekle je pristupačno javnosti, u mjeri u kojoj njezini pripadnici otkrivaju elemente svojih doktrina i rituala i čine ih transparentnima. S tim u vezi napisano je mnogo djela te se održavaju predavanja i radionice koje informiraju javnost o osnovama *wicce* i privlače nove interesente. Mistični sajmovi i festivali (npr. godišnji Predistions Festival u Londonu) dobra su prigoda za upoznavanje različitih ezoterijsko-okultnih disciplina, pa tako i *wicce*.² Osim toga opsežno je teorijski i empirijski obrađena i u znanstvenoj literaturi Zapada. Drugi neopaganski pokreti s područja Europe također se nastoje donekle otvoriti javnosti i približiti interesentima osnove svojih učenja.

Obredi *wicce* pokušaj je uspostavljanja duhovne usklađenosti njezinih pripadnika sa silama prirode i/ili božanskim instancijama. *Wiccani* se služe magijom (postupcima kojima se prizivaju nadnaravne sile da bi se utjecalo na bića, pojave i događaje) čiji je cilj ostvarivanje ravnoteže i sklada te s težnjom da se zlo izbjegne, a ne nanese.³ U *wicci* se velika važnost pridaje *Vještičjoj uputi (Wiccan Rede)*⁴ čija osnovna misao

¹ Usp. Susan Greenwood, *The encyclopedia of Magic Witchcraft – An Illustrated Historical Reference to Spiritual Worlds*, Lorenz books, London, 2001., str. 18-19; 172-183; 188-195; „Wicca“, Christopher Patridge, *Enciklopedija novih religija*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2005., str. 295-297.

² Eileen Barker, *New Religions Movements: A Practical Introduction*, HMSO, London, 1995., str. 195-196.

³ Usp. S. Greenwood, n. dj., str. 10.

⁴ Usp. Raymond Buckland, *Vještiče umijeće*, Nova Arka, Zagreb, 2007., str. 28-29.

glasi: *An it harm none, do what ye will* (Ako ne povrjeđuješ nikoga, čini što te volja). *An* je staroengleski izraz za *if* (ako), a *ye* staroengleski je izraz za *you* (ti). Ako osoba ne postupa tako, predviđa se da će joj se loše nakane odaslane magijom vratiti trostruko. U *Wiccan Rede* sažeto je moralno usmjerenje *wicce* koje upućuje pojedinca da u svom magijskom djelovanju uvijek pazi da ne povrjeđuje druge.⁵

Odnos neopaganizma kao svjetonazora i *wicce* kao neopaganske grupacije može se opisati ovako: netko tko je *wiccan* – nužno je i neopagan, dok netko tko je neopagan – ne mora biti *wiccan*. Isto vrijedi i za odnos neopaganizma s bilo kojom drugom novopaganskom religijom. Neopaganizam je skup religija nastalih na zasadama lokalnih paganskih tradicija nekog podneblja, kao i religija utemeljenih na eklektičkom principu miješanja paganskih elemenata s elementima okultnih, magijskih, ezoterijskih i mističkih sustava. To je svjetonazor koji je utemeljen na sinkretičko-eklektičkoj ideji *paganske religioznosti*⁶ – kao takav on ponovno oživljuje drevne paganske tradicije, daje im novi smisao te otvara mogućnost stvaranja novih, na paganstvu, ezoteriji i okultizmu utemeljenih, tvorevina.

Cilj je ovog rada približavanje neopaganizma i *wicce* znanstvenim i laičkim interesima iz Hrvatske i bivše Jugoslavije gdje se neopaganizam i *wicca* šire posljednjih desetljeća, a nedovoljno su znanstveno obrađeni i razjašnjeni. Potrebno je koncizno obraditi povijesnu ukorijenjenost tih učenja i praksi, i u ruralnom kultu plodnosti, i u mjesnim paganskim baštinama, kao i u ezoterijsko-okultnim redovima Zapada. Znanstvena, metodička, sustavna i pregledna analiza neopaganizma i *wicce* važna je za filozofiju religije, sociologiju religije, povijest religija, antropologiju i kulturologiju. Nakana je ovog rada pridonijeti takvoj analizi.

1. Definicije osnovnih pojmova vezanih za neopaganizam i *wiccu* te osnovne značajke *wiccanskoga* učenja i prakse

Riječ paganizam (ili paganstvo) dolazi od latinske riječi *paganus* što znači seljak (od lat. *pagus* – selo). U eri kršćanstva izraz je poprimio konotacije neznaboštva, mnogo-boštva, bezbožnosti i počeo se odnositi na ruralno, starosjedilačko (pretežno keltsko)

⁵ *Wiccan Rede* ima mnogo verzija, kraćih i dužih, starijih i novijih – a prvi ju je put koncipirala Doreen Valiente. Različite skupine i pojedinci unutar *wicce* mogu, ali i ne moraju u potpunosti slijediti *Wiccan Rede* jer je ona uputa za djelovanje, a ne naredba. (Usp. Ethan Doyle White, *Wicca: History, Belief, and Community in Modern Pagan Witchcraft*, Sussex Academic Press. Eastbourne, 2016., str. 107-115.)

⁶ Usp. „Domorodačke i neopaganske tradicije“, C. Patridge, n. dj., str. 267-302.

stanovništvo stare Europe koje je bilo odano kultu prirode i plodnosti.⁷ Pripadnost takvu kultu i njegovim vjerovanjima bila je snažno ukorijenjena u ruralnim sredinama Europe, pa se prenijela i na germansko, romansko i slavensko stanovništvo koje je u vrijeme seoba naroda nastanjivalo te sredine. Kršćanstvo je postojeću ruralnu religioznost uspjelo „ukrotiti“ tako što je asimiliralo većinu pretkršćanskih običaja plodnosti vezanih za *kolo godine* u kalendar kršćanskih blagdana kroz godinu.

Po mišljenju Paganskoga kruga Hrvatske hrvatski izraz pagan (koji je nastao od lat. riječi *paganus* te kao takav ima isto značenje kao i anglizam *pagan*) ima izrazito negativne konotacije jer, osim bezbožac i neznabožac, znači i zao, nečist, prljav. Zbog toga se hrvatski pagani služe isključivo latinizmom i anglizmom pagan. Taj izraz, po njihovu mišljenju, ima manje naglašeno pogrdno značenje od izraza pagan. Budući da je njihovo mišljenje potvrđeno u lingvistici hrvatskog jezika te u komparativnoj lingvistici, u ovom se radu rabe izrazi zasnovani na izrazu pagan.

Izraz *wicca* potječe iz engleskog jezika. Engleske riječi *wicca*, *witch*, *wiccan* i *wizard* odnose se na vješticu, odnosno vješca, dakle na ženu ili muškarca koji se bave paganskom magijom. Riječ *witchcraft* dolazi od staroengleskog izraza *wiccecraft*, a označuje *vještičarenje* – ta je riječ svojevrsna poveznica između pojmova vještica (*wicca*, *witch*) i umijeće, vještina (*craft* – *craft*). Nadalje, riječ *wicca* naziv je i za neopagansku religiju utemeljenu na keltskoj religioznosti, svetkovanju ciklusa plodnosti, vještičjem kultu, religijskom politeizmu s vjerovanjem u božanski par (boga i boginju) i na uporabi magijske vještine (vještičarenja), kao i na brojnim ezoterijsko-okultnim elementima preuzetim većinom iz ezoterijsko-okultnih redova Zapada.

Wiccu je 1951. godine osnovao Gerald Brosseau Gardner (1884. – 1964.),⁸ a *wicca* njegove tradicije naziva se gardnerijanskom *wiccom*. Još ju je nazivao i *the old religion* (stara religija). Uz njega je za osnivanje *wicce* kao ezoterijsko-okultnog nauka posebno bila zaslužna britanska okultistica Doreen Valiente.⁹ Od gardnerijanske *wicce* 1971. odvojila se aleksandrijska *wicca* pod duhovnim vodstvom Alexa Sandersa (1926. – 1988.). U Velikoj Britaniji također postoje tradicionalna i hereditarna *wicca* (*Traditional Craft* i *Hereditary Craft*). U SAD-u je 1973. godine osnovana *Seax Wicca* pod vodstvom Raymonda Bucklanda. Također, u SAD-u od početka sedamdesetih godina 20. stoljeća unutar ekofeminističkog pokreta djeluju i dijanička *wicca* čija je

⁷ Usp. Thomas H. Harbold, „The Earth is a Witch: Ecofeminism, Deep Ecology, and the Pagan Movement“, <http://www.thegreenfuse.org/earth_is_a_witch/earth_is%20a_witch.htm> (23. listopada 2018.), odlomci 6-12.

⁸ Usp. E. D. White, n. dj., str. 24-34.

⁹ Usp. Michael Howard, *Modern Wicca: A History from Gerald Gartner to the Present*, Llewellyn Publications, Woodbury, Minesotta, 2009., str. 23-43.

osnivačica Zsuzsanna Budapest te feministička *wicca* pod vodstvom Starhawk. Treba spomenuti i eklektičnu *wiccu* koja je spontano nastala među njezinim praktikanima, uz napomenu da sve navedene vrste *wicce* sadrže više ili manje naglašenu eklektičnu konceptualnost.¹⁰

Wicca je organizirana po kovenima.¹¹ Engleska riječ *coven* dolazi od glagola *to convene* što znači *sakupiti se, okupiti, grupirati*, a možda i od starije engleske riječi *covent* koja je označavala broj ljudi manji od trinaest. Koven je ustaljen izraz za skup, skupinu, grupu vještica i vještaca, i to za uži krug istih koji se redovito sastaje. Uglavnom ga vode veliki svećenik i velika svećenica.¹² Osim u kovenima vještice (*wicce*) mogu raditi i samostalno (samotnjak, *solitary witch*). Svaki koven funkcionira samostalno, ali međusobno surađuju. Sastaju se jednom mjesečno, za vrijeme punog Mjeseca. Svetkovina punog Mjeseca naziva se *ezbat* (od eng. *esbat/lesbath*), pri čemu se izvodi ritual *Drawing of the moon* (spuštanje, odnosno utjelovljenje mjeseca-boginje).

Wiccani, osim *ezbata*, slave i osam sabata (od fran. *sébbatre* – slaviti, bančiti). Sabati su (*kolo godine*) osam blagdana tijekom godine: dva solsticija, dva ekvinočija i četiri poljoprivredna blagdana – Yule (21. prosinca), Imbolc (1. veljače), Ostara (21. ožujka), Bealtaine (1. svibnja), Litha (21. lipnja), Lammas/Lughnasadh/Lunas (1. kolovoza), Mabon (23. rujna) i Samhain (31. listopada).¹³ *Wiccanski* se blagdani najčešće slave u večernjim satima u prirodi, a ponekad i u kružnom obrednom prostoru. Članovi i članice koveni oblikuju obredni krug te se tijekom rituala najčešće kreću u smjeru kazaljke na satu (*oposuno*, eng. *deosil*). U nekim dijelovima rituala kreću se i obrnuto od kazaljke na satu (eng. *widdershins*). Najvažniji su simboli u *wicci*: pentagram, krug, trokut, rogati bog, boginja, *kolo godine*, Bridgetin križ, Ankh, Horusovo oko kao i pet elementala (*čuvara kula*), odnosno zrak ili vjetar kojemu je strana svijeta istok, a simbol štap (*wand*); vatra kojoj je strana svijeta jug, a simbol bodož (*athame*); voda kojoj je strana svijeta zapad, a simbol kalež; zemlja kojoj je strana svijeta sjever, a simbol pentagram te Duh koji objedinjuje sve elementale.

Wiccani svoje rituale ponekad izvode nagi (eng. *clad by the sky* ili *skyclad*, što znači *odjeveni nebom*), a takva obredna nagost ukazuje na jedinstvo s prirodom.¹⁴ Hoće

¹⁰ Usp. „Wicca“, C. Patridge, n. dj., str. 295.

¹¹ Usp. E. D. White, n. dj., str. 97-107.

¹² Usp. Sonja Miličević, „Wicca: Stara ili nova religija?“, u: Suzana Marjanić – Ines Prica (ur.), *Mitski zbornik*, 2. sv., Zbornik radova, Institut za etnologiju i folkloristiku – Hrvatsko etnološko društvo – Scarabeus naklada, Zagreb, 2010., str. 531-551; str. 533-534.

¹³ Usp. T. Harbold, n. dj., odlomci 39-41.

¹⁴ U nekim kovenima pri izvođenju rituala plodnosti veliki svećenik i velika svećenica imaju seksualni odnos, kao i članovi koveni međusobno – što ukazuje na ukorijenjenost *wicce* u orgijastičkim ritualima kulta plodnosti. Prema E. Barker, 47 % anketiranih pripadnika *wicce* u SAD-u smatra ritualni

li pripadnici kovena rituale izvoditi nagi ili ne, ovisi o dogovoru unutar kovena. Unutar kovena muškarci i žene ravnopravni su. Na čelu su najčešće i muškarac i žena, a pripadnici (kao i *wicce*) većinom su žene. *Wiccani* štuju božanski par (boga i boginju), najčešće boga Cernunnosa i neku od boginja plodnosti ili prirode (Bridget, Izida, Diana, Perzefona, Hekata itd.). Ne postoji zadano štovanje nekog određenog božanskog para, već je i to prepušteno dogovoru unutar kovena. Također treba istaknuti i to da članovi *wicce* mogu biti, a često i jesu, ujedno i pripadnici drugih vjera i svjetonazora. Iz svih navedenih karakteristika iščitava se pluralizam, demokratičnost i eklektičnost *wiccanskog* učenja.

Osim *wicce*, unutar neopaganizma nailazimo na mnoštvo novonastalih vjera utemeljenih na mjesnim tradicijama. Na području Europe to su rodovjerstvo, asatru/odinizam i *stregheria*.¹⁵ Rodovjerstvo¹⁶ je povezano sa slavenskim običajima, mitovima i legendama, asatru/odinizam povezuje nordijsku i germansku mitologiju i ritualne prakse, a *stregheria* je utemeljena na etruščansko-rimskoj hereditarnoj religioznosti¹⁷. Sve neopaganske religije na specifičan način prodiru u srž duhovnosti kao integrativna odnosa čovjeka s prirodom, svijetom i božanskim bićima. U svima njima susrećemo afirmativan stav prema ekologiji i prirodi koji često seže do kulta (obožavanja), ustaljenu primjenu magijskih postupaka, kao i općeprihvaćenost ideje „univerzalnog paganstva“.

2. Povijesni korijeni neopaganizma i *wicce* u drevnim vjerovanjima i obredima pretkršćanskog kulta plodnosti (M. A. Murray, R. Graves, C. G. Leland)

Neopaganizam i *wicca* u velikoj su mjeri utemeljeni na vjerovanjima i običajima *matrifokalnog kulta plodnosti (kulta boginje)*. O tome su kultu pisali brojni autori s područja antropologije, sociologije, etnologije i folkloristike, od kojih su za *wiccu* i neopaganizam najvažniji britanska arheologinja, antropologinja i etnologinja M. A. Murray, engleski književnik i klasicist R. Graves te američki folklorist C. G. Leland.

seks primjerenim oblikom simboličkog ili stvarnog svetkovanja prirode, njezinih ciklusa te njoj pripadnih muških i ženskih božanstava. (Usp. E. Barker, n. dj., str. 68.)

¹⁵ Neopaganske su religije izvan područja Europe: kardecizam, santeria, voodoo, umbanda i šamanizam.

¹⁶ U užem smislu rodovjerstvo (ridnovirstvo, ridnovira) odnosi se na ukrajinsku pagansku prareligiju koja u neopaganskom svjetlu doživljava preporod. (Usp. Michael. F. Strmiska, *Modern Paganizam in World Cultures: Comparative Perspectives*, ABC-CLIO, Santa Barbara, Denver, Oxford, 2005., str. 209-236.)

¹⁷ Stregheria se oblikovala kao okultni neopaganski nauk većinom unutar talijanske populacije u SAD-u te se smatra italo-američkim vještičarenjem. (Usp. isto, str. 55-84.)

Pri oblikovanju *wicce* njezin je osnivač G. B. Gardner osobito bio inspiriran teorijom britanske arheologinje, antropologinje i etnologinje Margaret Alice Murray (1863. – 1963.) o europskom vještichem kultu. Ta je teorija iznesena u njezinim studijama *The God of the Witches (Vještichji bog)* i *The Witch Cult in the Western Europe (Vještichji kult u Zapadnoj Europi)*. Podatke o takvu kultu Murray je prikupila zahvaljujući arheološkim ostacima, a također i na osnovi zapisa iz doba spaljivanja vještica na području Francuske, Njemačke i Engleske, pri čemu je ukazala na mnoštvo dosljednosti u iskazima žena kada je riječ o svetkovinama, magijskim obredima i simbolima vezanim za kult.¹⁸

Unutar kulta plodnosti, koji je bio proširen Mediteranom, Bliskim istokom i Europom, vjerovalo se u božanski par boga i boginje (Oziris i Izida, Thamuz i Ishtar, Dionis i Semela, Dianus i Diana, Parun i Mokosh). Posebna se pozornost pridavala boginji kao personifikaciji Zemlje, noći, Mjeseca, prirode i plodnosti, dok je muški bog bio u ulozi oploditelja boginje s pridodanim epitetima ovisno o geografskoj smještenosti kulta. Postoji mnoštvo boginja (Izida, Ishtar, Demetra, Perzefona, Hekata, Artemida, Aradia, Diana, Mokosh, Morrigan, Bridget) koje su se najčešće slavile kao oličjenje Zemlje i plodnosti. Bridget je važna boginja u keltskoj mitologiji, a njezin je blagdan Imbolc (1. veljače). Pandani tomu blagdanu u katoličanstvu su Sveta Brigita (1. veljače) i Svijećnica (2. veljače). Ona je boginja vatre, svjetla, kovača, ljubavi, plodnosti, iscjeljenja, poezije, divinacije i tajnih portala (vrata, prolaza) između ovog svijeta i druge dimenzije. Njezini su simboli goruće svijeće, baklje, mlijeko, kukuruz, plug, pčele i sove.

Bogovi unutar božanskih parova imaju drugotnu ulogu. Najčešće je riječ o bogovima muškosti, snage, lova, šuma, divljih životinja ili pak o bogovima gromova i munja, sunca i svjetlosti, smrti i podzemlja te sjemena koje se ukapa da bi izniklo u obliku vegetacije.¹⁹ Primjeri su takvih bogova Oziris, Thamuz, Dionis, Pan, Dianus, Lucifero, Parun, Pan i Cernunnos. Unutar *wicce* najčešće je štovanje roगतog boga Cernunnosa. Samo ime datira iz 1. stoljeća i ima galsko-romanske korijene. Vjerovanje u roगतog boga bilo je rasprostranjeno u galsko-romanskome razdoblju, vjerojatno su ga Gali i prenijeli u Britaniju gdje je ostao poznat pod nazivom *The Horned One*. M. A. Murray u svojim ga je studijama povezivala s *Herne the Hunter*,

¹⁸ Teoriji M. A. Murray o *vještichem kultu* znanstvena zajednica osporava vrijednost jer je više zasnovana na mitskim i romantičarskim idejama nego na znanstvenoj metodologiji. (Usp. S. Greenwood, n. dj., str. 189-190; „Wicca“, C. Patridge, n. dj., str. 296.)

¹⁹ Također, u europskim poljoprivrednim mitologijama, pa i u keltskoj, susrećemo mitski lik zelenoga čovjeka: predstavlja muško božanstvo koje umire i preporada se. (Usp. T. Harbold, n. dj., odlomci 32-39.)

rogatim bogom lova s područja Berkshirea. Cernunnos je bog šuma, vegetacije, lova, plodnosti, smrti i podzemnog svijeta. U *wicci* ga se štuje kao muško božanstvo iz božanskog para unutar kojega žensko božanstvo može biti bilo koja boginja plodnosti (Diana, Aradia, Hekata, Izida, Ishtar, Bridget itd.). Zamjetna je sličnost između boga Cernunnosa i grčkih bogova Dionisa i Pana.²⁰

U *wicci* se posebno slavi trostruki *aspekt boginje*²¹ kao *djevice* (npr. Aradia), kao *božice majke* (npr. Izida) te kao *božice starosti* (npr. Cerridwen). Ideju da trostruki aspekt boginje simbolički predočuje tri Mjesečeve faze (mladi, puni i opadajući Mjesec) među prvima je iznio britanski književnik i klasicist Robert Graves (1895. – 1985.). U svojoj knjizi *The White Goddess (Bijela božica)* opisuje drevnu pretkršćansku religiju osnovanu oko različitih boginja koje predstavljaju utjelovljenje Mjeseća,²² a simbolički prikazuju tri njegove faze.

Za nastanak neopaganizma, a osobito neopaganske grupacije *stregherie*, posebno je bio važan Charles Godfrey Leland (1824. – 1903.), američki folklorist i okultist koji se nastanio u Italiji gdje je proučavao vjerovanja, folklor i magijske običaje.²³ Njegova studija *Etruscan-Roman remains* – o ostacima etrušćanske i rimske religioznosti na području Italije, nastala je na temelju materijala o vjerovanjima i magiji sjeverne i središnje Italije, koji su prikupile četiri pripadnice vješticih obitelji.²⁴ Na osnovi Lelandova rada ustanovljene su zajedničke karakteristike vješticih kulta u Italiji: znanje i magijski postupci prenose se s koljena na koljeno u vješticih krvnim lozama, kult je organiziran i strukturiran te ima svoje zakone i pripadnu magijsku običajnost.

Lelandova asistentica Maddalena pribavila je i tajni *Vješticih manuskript* s područja Toskane u kojemu se navode informacije o tamošnjem vješticiharenju. Prema manuskriptu vještice obožavaju božanski par iz rimske mitologije Dianu i Lucifera,²⁵ nage izvode rituale za vrijeme punog Mjeseća te zajedno izvode magijske ceremonijale koji su ponekad usmjereni i protiv određenih pojedinaca ili skupina.²⁶ Navedeni manuskript poslužio je kao okosnica za Lelandovu knjigu *Aradia – The Gospel of the*

²⁰ U rimskoj su mitologiji pandani Dionisa i Pana Bacchus i Faun.

²¹ Usp. T. Harbold, n. dj., odlomci 28-29.

²² Usp. S. Greenwood, n. dj., str. 192 i 208.

²³ Usp. isto, str. 207-209.

²⁴ Naravno, zbog tako prikupljenih podataka i iz njih izvedenih teorija i zaključaka znanstveni karakter rada C. G. Lelanda, slično kao i rada M. A. Murray, znanstvena zajednica uglavnom osporava.

²⁵ Lucifero (*nosilac svjetlosti*) božanski je partner, brat i ljubavnik božice Diane, a njih su dvoje (prema Lelandu) praroditelji Aradie. (Usp. M. F. Strmiska, n. dj., str. 356.)

²⁶ Usp. Raven Grimassi, *The Witches' Craft – The Roots of Witchcraft & Magical Transformation*, Llewellyn Publications, St. Paul Minesotta, 2005., str. 37-39.

Witches (Aradia – vještice evanđelje) koja je objavljena 1899. godine. Ova je knjiga ključno djelo za kasniji nastanak neopaganske grupacije *stregherie* (italsko-američke neopaganske religije utemeljene na etrušćansko-rimskim mitovima, vjerovanjima, običajima i magiji). *Stregheria* ima mnogo sličnosti s *wiccom*: uvjerenje da se vještarenje prenosi s koljena na koljeno u vješticijima obiteljima (krvnim lozama), referiranje na staru religiju (vještici kult) te obožavanje lunarne boginje i njezina božanskog partnera – svojstveno za kult plodnosti.

Mitološki i obredni obrazac šovanja božanskog para svojstven je za ratarske zajednice koje su bile ovisne o godišnjem ciklusu Zemlje i vegetativne plodnosti. Takav obrazac religioznosti francuski simbolički antropolog G. Durand naziva lunarnom epifanijom²⁷ zbog simboličke istovjetnosti ženskog božanstva s Mjesecom. Takva vrsta religioznosti bila je odana cikličkom poimanju vremena i zagrobnim konceptima reinkarnacije te smrti i uskrsnuća muškog božanstva. R. Grimassi navodi da je u vješticijima kultu bilo rasprostranjeno vjerovanje u reinkarnaciju, kao i u druida. Vjerovalo se da se duša nakon smrti preporađa u novom tijelu, ali i da se može nakon niza proživljenih života osloboditi iz kruga preporađanja te odabrati odlazak u solarnu, lunarnu ili zvjezdanu dimenziju, pri čemu su te tri dimenzije metafore postignuta duhovnog stupnja. Također se vjerovalo u postojanje sfere u koju duše odlaze nakon smrti i tamo prebivaju do novog rođenja na zemlji, a ta se sfera nazivala *zemlja vječnoga ljeta (Summerland)*.²⁸ Druidi su pak vjerovali da duša nakon dobra života odlazi u *Gwynvyd*, a nakon lošega u *Abred* – i s jednog i s drugog mjesta duše se ponovo reinkarniraju ovisno o djelima iz prethodnih života, u ljudska ili životinjska tijela.²⁹

3. Idejni utjecaji ezoterijsko-okultnih redova na *wiccu*

Za osnutak i idejno oblikovanje *wicce* na G. B. Gardnera i D. Valientea neosporan su utjecaj imali ezoterijsko-okultni redovi koji su na europskoj i svjetskoj sceni bili prisutni krajem 19. stoljeća. Ti su redovi: rozenkrojceri, slobodno zidarstvo, druidizam, teozofija, Hermetički red Zlatna zora, Ordo Templi Orientis (O. T. O.) i *thelema*.³⁰

²⁷ Usp. Gilbert Durand, *Antropološke strukture imaginarnog*, August Cesarac, Zagreb, 1991., str. 243–294.

²⁸ Usp. R. Grimassi, n. dj., str. 229.

²⁹ U druida postoji i mitska predodžba Avalona (otoka jabukovih stabala, vječnog ljeta i plodnosti, te vječne sreće i mladosti) na koji odlaze keltski kraljevi i junaci nakon smrti.

³⁰ Osnivač *wicce* G. B. Gardner bio je član više okultno-ezoteričnih društava tog doba naturističkog kluba, rozenkrojcera, Reda drevnih druida, O. T. O-a, a navodno i vješticijega kovega *New Forest* u koji ga je, po njegovim tvrdnjama, 1939. godine inicirala *old Dorothy* (Dorothy Clutterback). Bio je i snažno inspiriran A. Crowleyjem i njegovim mističko-filozofskim učenjem *theleme*.

Rozenkrojcerski duhovni red (*lat. rosa* – ruža; *lat. crux* – križ = *ružin križ*; *ružo-križ*) nastao je u Njemačkoj početkom 17. stoljeća. Rozenkrojceri inzistiraju na filozofskom proučavanju duhovne alkemije i djelovanju u skladu s njom, a to se djelovanje svodi na transformaciju i duhovnu obnovu čovjeka, koja se njihovim rječnikom naziva *transfiguracija*. Pripadnici se smatraju duhovnim reformatorima, kabalistima, alkemičarima i slobodnim zidarima – ezotericima. Rozenkrojcersko učenje ima najviše dodirnih točaka s hermetizmom, gnosticizmom i srednjovjekovnom alkemijom;³¹ zajednički im je osnovni idejni motiv, a to je pad božanske iskre u materijalni svijet te proces njezina (samo)izbavljenja iz materijalnog svijeta (*transfiguracija*). Gnostički svjetonazor povezuju s mističkim kršćanstvom: pad božanske iskre u materiju izražavaju metaforom istočnog grijeha i izгона iz raja, a Isusa Krista smatraju idealom samoizbavljenja.³² Kršćanski elementi unutar rozenkrojcerstva uklopljeni su u sinkretički mozaik hermetičkog okultizma, učenja o reinkarnaciji, gnostičkih učenja o eonima (kozmičkim dobima) i vrstama ljudi (hilici, psihici i gnostici) te alkemijskog opusa samoizbavljenja. Ovo učenje nije izravno utjecalo na *wiccu*, nego preko kasnijih redova koji su unutar svojih učenja inkorporirali elemente rozenkrojcerske gnoze.

Slobodno je zidarstvo ili masonerija (*engl. Free masonry*, *fran. Franc-maçonnerie*) okultno-ezoterijsko tajno društvo koje je nastalo početkom 18. stoljeća u Škotskoj te se u obliku masonskih loža širilo Europom, a kasnije i SAD-om. Slobodni zidari ili masoni nastali su na stečevinama liberalnog prosvjetiteljstva, a bili su posvećeni duhovnom napretku svojih članova koji su nastojali postići inicijacijskim ritualima (ceremonijalnom magijom).³³ Skup okultno-ezoterijskih i magijskih znanja koja su primjenjivali u svojim ritualima nazivali su vještinom (*The Craft*). Orijentirani su intelektualno, okultno, mistično i ezoterično. Njihov je simbolizam ukorijenjen u hermetizmu, gnosticizmu i egipatskoj mitologiji, a njihovi inicijacijski rituali uključuju vezivanje, pokrivanje očiju i prislanjanje bodeža na prsa. Ponekad je pristupnik gol do pasa, ponekada potpuno gol, a nakon inicijacije oblači se u bijelo. Pri inicijaciji voditelj obreda obraća se stranama svijeta i njima pripadnim elementalima. Najvažniji su masonski simboli: trokut, šestar kao simbol kruga, piramida, Horusovo oko, Ankh, Sveti gral – kalež, heksagram i pentagram. Obredi se obavljaju u kružnom prostoru sa središnjim oltarom koji je posvećen solju, vinom, uljima i kukuruzom

³¹ Usp. Marijan Grakalić, *Duhovnosti novog doba*, Arcadia, Zagreb, 1994., str. 82-91.

³² Usp. Mary Madeleine Davy (ur.), *Enciklopedija mistika*, 1. sv., Naprijed, Zagreb, 1990., str. 481-489.

³³ Usp. isto, str. 489-499.

kao simbolom Ozirisova kulta plodnosti. Iz svega navedenog vidljivo je da postoji mnogo dodirnih točaka između masonskih i *wiccanskih* simbola i obreda.

Druidizam je izvorno keltska prareligija sa specifičnom mitologijom, folklorom i običajima, a prisutna je u Škotskoj, Walesu, Cornwallu i Irskoj.³⁴ Druidi postoje još od željeznog doba: njihova je uloga u keltskim zajednicama bila višestruka, bili su svećenici, filozofi i savjetnici vladara. Kao zasebno društvo osnovani su krajem 18. stoljeća i zalagali su se za nastavljanje i javno održavanje drevne keltske tradicije. Druidi su tijekom povijesti bili vezani za kršćanstvo, a u 20. stoljeću njihov pokret doživljava procvat, pri čemu posebice oživljava njegov prekršćanski, paganski aspekt. Proslavljaju istih osam svetkovina *kola godine* kao i *wiccani* te iskazuju počast svetim mjestima kao što su Stonehenge i Glastonbury. Veće druidske skupine sastaju se u *gajevima*. Unutar nekih redova postoji podjela na barde, vate i druide; riječ je o sustavu stupnjeva duhovnog napretka.³⁵ Njihove svečanosti održavaju se u krugovima, a započinju pozdravom stranama svijeta te *iznad, ispod i unutra*. U druidizmu također je prisutna ravnopravnost spolova, a u svečanostima se nekad obraćaju božici, a nekad panteonu keltskih božanstava. Ceremonije izvode u obrednim haljama, zelenim, plavim ili bijelim. Osim javnih, ponekad održavaju i privatne ceremonije. Od svih ezoterijsko-okultnih redova koje obrađujemo *wicca* ima najviše sličnosti s druidizmom jer je kao i on proizašla iz keltske mitologije, folkloru i običajnosti.

Teozofija je ezoterijsko-mističko učenje koje zagovara univerzalističku i sinkretičku duhovnost, koncept boga kao energije i vibracije, ideju da se bog izražava kroz različite mitološke, religijske, ezoterijske i okultne obrasce, te ideju da je svaka pojedina božanska objava samo fragment u mozaiku cjelokupne božanske istine. Teozofsko društvo osnovano je u New Yorku 1875. godine. Teozofi su prenijeli istočnjačku (posebice hinduističku i budističku) religioznost na Zapad i približili im koncepte reinkarnacije, karme, svijeta kao iluzije (Maya), odnosa Atmana i Brahmana (pojedinačne duše i Univerzuma) te nirvane i mokshe (oslobođenja od materijalnih uvjetovanosti). Također su najavljivali dolazak novog doba i nove kulture:³⁶ novo će doba (era Vodenjaka), navodno, dovesti do podizanja energetske, duhovne vibracije čovječanstva te će iznjedruti spiritualnu, sinkretičku, mirovnu i ekološku kulturu. Univerzalizam, sinkretizam i eklektizam religioznoga kao osnovne stečevine teozofije utjecali su, poglavito u strukturalnom smislu, na oblikovanje *wicce* kao eklektičnog neopaganskog nauka.

³⁴ Usp. M. F. Strmiska, n. dj., str. 87-122.

³⁵ Usp. S. Greenwood, n. dj., str. 222-225; „Druidi“, C. Patridge, n. dj., str. 277-280.

³⁶ Usp. M. Grakalić, n. dj., str. 50-68.

Iz teozofskih, rozenkrojcerskih i slobodnozidarskih krugova proizašao je i Hermetički red Zlatna zora koji je osnovan u Londonu 1887. godine, a čije je učenje orijentirano na europski, egipatski i bliskoistočni misticizam te je svojevrsna sinteza teozofije, rozenkrojcerstva i slobodnog zidarstva.³⁷ Njihovo učenje uključuje kabalnu, tarot, vidovitost, enokijansku magiju,³⁸ divinaciju, unutarnju alkemiju i egipatski ritualizam, a djelovanje je posvećeno filozofskoj, duhovnoj i psihičkoj evoluciji čovječanstva. Hijerarhija Reda temelji se na inicijacijskim stupnjevima, prisutna je ravnopravnost spolova, a članovi su pripadnici različitih vjera i svjetonazora. Osnovni su mistički i obredni simboli: kalež – simbol vode, zvijezda petokraka – simbol zemlje, bodež – simbol zraka, štap – simbol vatre i mač – simbol uma, a sam obred uključuje invokaciju (prizivanje) četiri stražara na četiri strane svijeta. U skladu s teozofskom tradicijom pripadnici Reda štiju različite manifestacije božanskoga: istočnjačke bogove i boginje, egipatska i bliskoistočna pretkršćanska božanstva, kao i kršćanske anđele, a u ritualima koje vode svećenici (poput rozenkrojcera) spajaju se s božanskom energijom unutar sebe (božanskom iskrom). Po opisanim točkama vidljiv je snažan utjecaj ovog reda na oblikovanje *wiccanskog* učenja i prakse.

Okultno-ezoterijski red Ordo Templi Orientis (O. T. O.) osnovan je 1902. godine u Beču. Njihovo je učenje sinteza rozenkrojcerstva, teozofije, slobodnog zidarstva, iluminatskog učenja, gnosticizma, baštine templara i istočnjačkog misticizma. Najistaknutiji član bio je britanski okultist i spiritist Aleister Crowley (1875. – 1947.) koji je neko vrijeme bio član Hermetičkog reda Zlatna zora iz kojega je izbačen zbog neslaganja s vodstvom, a potom se priključio redu Ordo Templi Orientis (O. T. O.).³⁹ Prakticirao je enokijansku magiju i autor je pedesetak ezoterijsko-okultnih knjiga te dvadesetak knjiga poezije. U knjizi *The Book of the Laws* izloženo je njegovo mističko-filozofsko učenje *thelema* (sljedbenici tog učenja nazivaju se telemiti). Tvrđio je da mu je tekst knjige izdiktirao duhovni entitet Aiwass koji se odazvao nakon prizivanja egipatskog boga Horsa. Temeljni su zakoni *theleme*: *Do what thou wilt shall be – the whole of the law* (Čini što te volja i to neka ti bude sav zakon) i *Love is the law, love under will* (Ljubav je zakon, ljubav vođena voljom).⁴⁰ Tijekom života mnogo je putovao i učestalo se selio, vodio je život ispunjen dekadentnim strastima

³⁷ Usp. S. Greenwood, n. dj., str. 172-174; „Hermetički red Zlatna zora“, C. Patridge, n. dj., str. 322-324.

³⁸ Enokijanska magija sustav je magije koji se zasniva na evokaciji (prizivanju) različitih duhovnih entiteta. Takvu vrstu magije osmislili su u 16. stoljeću J. Dee i E. Kelly.

³⁹ Usp. S. Greenwood, n. dj., str. 176-179; „Ordo templi orientis (OTO)“, C. Patridge, n. dj., str. 324-325.

⁴⁰ Zamjetna je sličnost temeljnoga zakona *theleme* s *Wiccan Rede* – i jedna i druga uputa ukazuju na osobnu volju kao izvoršte djelovanja, ali opet s ograničenjem koje proizlazi iz nepovrjeđivanja drugih ili iz ljubavi kao univerzalnog zakona.

i duhovnim traganjima.⁴¹ Sam je sebe proglasio propovjednikom Novog Eona (Eona Horsa). Na osnivanje *wicce* donekle je utjecao Ordo Templi Orientis (O. T. O.), najviše činjenicom da je A. Crowley bio njegov član. U znatno dubljem smislu na *wiccu* utjecalo Crowleyjevo učenje *thelema*, između ostalog i na koncept *wiccanske* moralnosti sažete u *Wiccan Rede*.

Zaključak

Neopaganizam je eklektični religijski svjetonazor koji potiče oživljavanje drevnih paganskih tradicija i baština vezanih za ruralna vjerovanja, običaje i magiju, uglavnom proisteklih iz pretkršćanskog kulta plodnosti. Na području Europe nailazimo na neopaganske skupine utemeljene na keltskoj, grčkoj, rimskoj, etruščanskoj, germanskoj, slavenskoj i nordijskoj politeističkoj religioznosti. Neopaganizam obuhvaća i sadrži različite paganske religije Europe i svijeta, pa tako i *wiccu*.

Wicca je neopaganska religija s područja Velike Britanije, politeistična je i matrifokalna, a povijesno se referira na pretkršćanski kult plodnosti, keltsku prareligioznost te na ezoterijsko-okultnu tradiciju Zapada. *Wiccani* štuju božanski par (najčešće rogatog boga Cernunnosa i neku boginju plodnosti ili prirode, npr. Izidu, Dianu, Perzefonu, Hekatu ili Bridget), služe se magijom (vještičarenjem) u obredne svrhe te slave godišnji ciklus plodnosti koji čine osam blagdana – sabata. Uz sabate slave i ezbate, svetkovine punog Mjeseca. *Wicca* je organizirana po kovenima, odnosno skupinama pojedinaca koje najčešće imaju do trinaest članova i koje zajedno održavaju i slave obrede. Nekoliko je vrsta *wicce*: gardnerijanska, aleksandrijska, *seax*, dijanička, feministička i eklektička.

Kao religijski pokret i magijsko-okultna doktrina *wicca* je pri svom nastanku i oblikovanju crpila inspiraciju iz dvaju izvora. Prvi je izvor, u užem smislu, europski ruralni magijski kult – tzv. vještičji kult o kojem je pisala britanska antropologinja i arheologinja M. A. Murray. Takav kult pripada širem kultu plodnosti i obožavanja božanskih parova, a poglavito ženskog božanstva, koji je u pretkršćanskoj epohi bio proširen Mediteranom, Bliskim istokom i Europom. Žensko božanstvo (boginja) središnje je mjesto tog kulta, ona je utjelovljenje Mjeseca, a njezina tri modusa (djevičanstvo, majčinstvo i starost) simbolički prikazuju tri Mjesečeve faze (mladi, puni i opadajući Mjesec). Drugi je izvor zapadna ezoterijsko-okultna tradicija. Rozenkrojceri, slobodno zidarstvo, teozofija i Ordo Templi Orientis (O. T. O.) utjecali su na *wiccu* posredno, a druidizam, Hermetički red Zlatna zora i *thelema* neposredno.

⁴¹ Usp. M. Howard, n. dj., str. 63-81.

Utjecaj tih redova na *wiccu* vidljiv je i u simbolici, obredima, organizaciji i hijerarhiji utemeljenoj na inicijacijskim stupnjevima. Također se pokazuje i u činjenici da su eklektizam, sinkretizam i univerzalizam ključna strukturalna obilježja te neopaganske religije. Zaključno, *wicca* je ezoterijski okultizam zapadne tradicije povezala s keltskom mitologijom i običajnošću te s obredom i magijom staroeuropskog kulta prirode.

WICCA: A CONNECTION OF MAGIC AND RITE OF PRE-CHRISTIAN CULT OF FERTILITY WITH THE WESTERN ESOTERIC AND OCCULT HERMETISM

Abstract

Neopagan religious movements at European area (including Wicca) originated from pre-Christian cult of fertility and from the Western esotericism. In the majority of branches of Neopaganism from Europe there is a religious, esoteric and mystical eclecticism present, because the majority of them is based on a number of historical sources. These sources are: Mediterranean and European agrarian cult of fertility, Western esotericism and various local old religions. This paper aims at presenting Neopaganism and Wicca to the interested scientists and laymen from the areas of Croatia and former Yugoslavia where Neopaganism and Wicca have been spreading over the last decades, but are inadequately scientifically treated and elaborated. As a religious movement and magical and occult doctrine Wicca in its emergence and formation absorbed inspiration from the two sources: the first source of Wicca is European rural magical cult, the so called „Witch’s cult“. The second source of Wicca is Western esoteric and occult tradition. Rosenkruetzers, Free masonry, theosophy and Ordo Templi Orientis (O.T.O.) influenced the Wicca directly, while Druidism, Hermetical order, Golden Dawn and Thelema indirectly. To conclude, Wicca connected esoterical occultism of the Western tradition with the Celtic mythology and convention and with the rite and magic of the old European cult of nature.

Keywords: *Neopagan religious movements; Wicca; European rural magic cult; witch’s cult; Western esoteric and occult tradition*